

Jac. P. Thijssse en de opvoeding

Vijftig jaar geleden waren boeken met gekleurde platen van planten, dieren en landschappen grote zeldzaamheden, maar in Nederland trof je ze in veel gezinnen aan. In ons eigen huis, maar ook bij al mijn vriendjes, stonden ze, de Verkade's albums, maar ze hadden zelden rust. Gedurende het maandenlange verzamelen en ruilen hadden we de plaatjes al zó goed in ons geheugen geprent, dat de beelden ons vertrouwd waren en we de planten en dieren buiten herkenden. Als dan echter het album kwam en de plaatjes ingeplakt waren (feest op zichzelf!) kwam het lezen en herlezen van Thijssse's verhalen. Ik was als kind te ongedurig; ik kon er nooit lang achter elkaar mee bezig zijn. Na een paar bladzijden kwam alweer de drang om naar buiten te gaan, om zelf te kijken en zelf te ontdekken. Thijssse was een soort rattenvanger van Hameln, die de jeugd meelokte, de steden en dorpen uit, om ze te voeren naar het vrije veld, niet om hen te verderven, maar juist om hen de blijde wereld te doen ontdekken. Hij probeerde niet de jeugd te onderwijzen en haar veel te leren; hij spoorde aan tot zwerven buiten, tot zien, tot beleven, tot genieten.

Thijssse zelf zei het zo kort en zo raak:

„'Onthouden' is heel moeilijk. Doch iets 'onvergetelijks' te bewaren is een „genot, en dat onvergetelijke kan zich ontwikkelen tot een waren ziele-„schat en levensvervulling”.

Heimans had het op veel jeugdiger leeftijd ook reeds gezegd:

„Heeft de onderwijzer de planten- en dierenwereld belangwekkend weten „te maken voor het kind, dan heeft hij ongetwijfeld den mensch een ge-„schenk bezorgd voor gemoed en verstand, waarvan de waarde niet licht „overschat kan worden. Laat dit het hoofddoel (van het biologieonderwijs) „zijn”.

Thijssse en Heimans leggen hier de essentie van goed onderwijs in de kennis der natuur — maar feitelijk van alle onderwijs — bloot: de stof *belangwekkend* maken, dus zó, dat het *gemoed* en de *geest* er aan deelnemen, dat het *beleefd* en daardoor *onvergetelijk* wordt. En dit is juist in de biologie zo makkelijk omdat het zo vaak een beleven door *aanschouwen*, door *echt meebeleven* en niet door 'horen zeggen' kan zijn.

Wat wilden Heimans en Thijssse bereiken? Dat alle kinderen kleine bioloogjes werden? Heus niet. Laten we horen, hoe zij het zelf zagen.

„Nu is het heelemaal niet noodig, dat iedereen om natuurgenoet te smaken, „meteen een beoefenaar moet wezen van plant- en dierkunde in wat men „zou kunnen noemen den eigenlijken zin des woords. Maar wel is het van „belang, dat men vatbaar is voor de schoone openbaringen van het natuur-„leven, dat men genoeg er in vindt, daar even bij stil te staan, dat men „voorstellingen en gevoelens kan verbinden aan wat er van al dat schoons „wordt gedicht en gezongen. In het bijzonder is dat wenschelijk voor de „millioenen, die in de groote steden moeten huizen”.

Heimans en Thijssse wilden de natuur weer een plaats geven in het leven van de mens, om de mens veelzijdiger en harmonischer en daardoor ge-

lukkiger te maken. Het lijkt mij goed dat nadrukkelijk centraal te stellen: *van alle levende wezens interesseerde de mens hen het meest*. Heimans en Thijsse waren geen wereldvreemde natuuraanbidders, ook geen 'natuurhysterici', maar heel reële mensen, die met reële middelen het reeds gestelde reële doel nastreefden.

Voor dat doel — de gelukkiger mens — moest de natuur blijven bestaan en dus beschermd worden, *maar daarvoor niet alleen*. Hun omgang met planten en hun kennis van het intieme leven der vogels en van vele andere dieren had hen geleerd, dat al deze wezens en de landschappen, waarin zij leven, *terwille van dit leven zelf* beschermd moesten worden. Het is dan ook geen wonder, dat na hun boekjes en het tijdschrift *De Levende Natuur* in chronologische volgorde eerst de *Nederlandse Natuurhistorische Vereniging* ontstond en daarna de *Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland*. Met het noemen van slechts deze twee namen wil ik niets tekort doen aan het belang van de andere verenigingen op natuurhistorisch of natuurbeschermingsgebied. Zij passen alle onder de beide eerstvermelde noemers, de verbreiding van de kennis der natuur en de bescherming van natuur en landschap.

Als laatste, maar ook als noodzakelijk complement op de beide vorige organisatietypen, ontstond het *Instituut voor Natuurbeschermingseducatie*, de vereniging waarvan de leden zich actief willen inzetten voor de verbreiding van de natuurbeschermingsgedachte.

Als wij dit jaar Heimans en Thijsse herdenken, doen we dat in de eerste plaats uit dankbaarheid voor de moeilijk naar waarde te schatten bijdrage, die zij leverden aan de beschaving van het Nederlandse volk en aan het behoud van de Nederlandse natuur, maar daarnaast ook om een nieuwe en sterke impuls te geven aan het werk, dat zij begonnen. En dan is dat voor mij in de eerste plaats de educatie, de opvoeding van het kind, maar ook van de volwassene, omdat daaruit de vervulling van alle andere doeleinden moet voortvloeien.

Wat deden en wat suggereerden Heimans en Thijsse in verband met die opvoeding? Als ik voorbij ga aan alles, wat zij schreven, moet ik als eerste middel tot het bereiken van het doel de schoolwandeling noemen. Heimans was daar al omstreeks 1890 mee begonnen en Thijsse werd reeds spoedig zijn enthousiaste volgeling.

„Geleerd of liever onderwezen wordt op de wandeling niet. Wel wordt „er ontzaglijk veel gevraagd, veel meer dan de onderwijzer kan en moet „beantwoorden; maar een der eerste voordelen is het verzamelen van herinneringen aan de reis”.

Heimans bedoelde met dat laatste geestelijke, maar ook stoffelijke herinneringen, die dan op school of thuis weer uitgangspunten konden zijn voor nieuwe belevenissen en nieuwe herinneringen.

Thijsse schreef er in zijn laatste levensjaren aldus over:

„Maar het mooist waren in April de wandeling Amstelveensche Weg, „Koenenkade met haar molens en Slotervaagpad, Overtoom en zoo naar „huis of ook naar de Zuiderzeedijk, om daar het panorama te genieten „van Nieuwendam tot Muiderstoot. Wij hadden een stuk of vier flinke „botaniseertrommels bij ons, geen afgeplukte plant mocht slierten langs „den weg, en wat wij meebrachten, bleef dagen lang nog frisch in de „school”.

*De jeugd aan het werk in een der Haagse school- en kindertuinen
(Foto Dienst Haagse School- en Kindertuinen)*

En ook:

„Zoo konden onze leerlingen uit de Amsterdamsche achterbuurten wer-
„kelijk ook de vogels zien en hooren, die zij reeds 'kenden' uit hun leeslesjes
„en liedjes.”.

Heimans en Thijssse vonden navolgers, zeker, maar hun aantal stond in
geen verhouding tot het totale aantal onderwijzers, dat in ons land belast
is met de uitvoering van dat deel van de Lager Onderwijs-wet, dat betrek-
king heeft op het vak Kennis der Natuur. Ik meen, dat we dat de onder-
wijzers niet mogen verwijten; zij kunnen het niet, omdat zij er onvoldoende
voor zijn opgeleid.

Optimistisch als Thijssse was fantaseerde hij:

„Ik zou als exameneisch willen stellen: bekendheid uit eigen ervaring en
„onderzoek verkregen met de flora en fauna en grondgesteldheid van een
„tweetal Nederlandsche landschapstypen. Eén is te weinig. Dan moeten
„de Kweekscholen vanzelf aan 'buitenwerk' gaan doen. De ervaring heeft
„geleerd, dat het heel goed mogelijk is, binnen het schoolprogramma vier
„keer per jaar een dag te wijden aan één en hetzelfde landschap: April,
„Mei, Juli en October. De vier tochten gaan onder leiding van den leeraar.
„Het spreekt vanzelf, dat de leerlingen op hun eigen houtje dat landschap
„ook vaker bezoeken, en hoogstwaarschijnlijk krijgen zij er zoo'n smaak
„in, dat zij nog wat andere landschappen er bij nemen en een voorkeur
„krijgen voor een bepaald biologisch onderwerp en zich daar extra in
„verdiepen. Ik zou dan ook voor dat examen willen voorstellen: een of

„twee landschappen naar keuze van den candidaat. Denzelfden eisch zou ik ook stellen voor de eind-examens van Gymnasium en Hoogere Burger-school. Zóó kan men onderwijzers en onderwijzeressen krijgen, die de vreugde kennen van waarneming en aanschouwing in de vrije natuur en die in staat zijn scholieren daarvan ook te doen genieten en op on-schoolsche manier kennis op te doen van het leven en bestaan van planten en dieren. Een jaar of tien geleden besprak ik dit geval eens met een heel hoogen onderwijsman. Hij vond het wel aardig, maar twijfelde aan de uitvoerbaarheid. Maar dat hoeft niet!”

Ik geloof dat Thijssse gelijk had, maar ik vrees, dat het te lang duurt voor hij zijn gelijk krijgt omdat de „hooge onderwijsman” toch ook iets van dat gelijk had: een onderwijzer zou nog veel meer moeten kennen en kunnen om volledig voor zijn taak geschikt te zijn en het is zo moeilijk dat in een mens en binnen het gestelde tijdschema te realiseren. Wij kunnen dat tijdschema aanvechten, maar dan komen andere vakken in het gedrang; we kunnen — en moeten — het grote belang van goed onderwijs in de biologie bepleiten, maar datzelfde gebeurt voor tal van andere taken, die de school reeds vervult of waarvan men meent, dat ze tot het terrein van de school zouden moeten behoren. Wij hebben echter geen tijd meer te verliezen en daarom meen ik, dat we moeten kiezen voor de oplossing, die het snelst naar het gestelde doel voert. Voor mij is dat de schoolbioloog. Door het zelf leiden van schoolwandelingen en door het ontwerpen en uitzetten van goede natuurpleinen voor klasgebruik brengt hij niet slechts de kinderen in de natuur, maar ook de onderwijzer! Als de Kweekschool de aanstaande onderwijzer 'gevoelig' maakt voor dit deel van de opvoeding, hem leert, dat het ideaal voor het biologie-onderwijs moet zijn: „meer realiteit brengen, minder drukwerk onthouden en meer onvergetelijks beleven”, dan zie ik Heimans' schoolwandelingen late, maar wél rijpe, vruchten dragen. Het komt slechts aan op de wil van de autoriteiten om de schoolbioloog aan te stellen en op de durf van de onderwijzer, die bereid moet zijn iets nieuws te accepteren en niet al zijn heil te zien in praat-, plaat- en drukwerk — of erger: in negatie van het onderwijs in de biologie — en die vooral moet bedenken, dat niet alle badwater kinderen bevat, zodat een deel zonder gevaar weggegooid kan worden.

Thijssse was, hoe kan het ook anders, een warm voorstander van schoolwerktuinen of — zoals ik ze zelf liever noem — kindertuinen. Wie „De bloemen in onzen tuin” leest, zal dat niet verbazen. Hoewel Thijssse stellig niet de stoot gegeven heeft tot de oprichting van kindertuinen, heeft hij ze wel vaak warm verdedigd.

„Jaren geleden is men gekomen tot de instelling van schoolwerktuinen, waar de kinderen onder bevoegde leiding een eigen tuintje kunnen verzorgen, natuurlijk van bescheiden afmeting, maar toch groot genoeg, om er én groenten én bloemen te kweken. Er werden er gesticht zoowel in de groote steden als op kleine plaatsen. Amsterdam en Den Haag doen dat opperbest en hebben de tuinen zelfs stedenbouwkundig aanvaard, opgenomen in het officieele uitbreidingsplan. Het is te hopen, dat deze instelling nog ruimer toepassing vindt vooral nu ook de volktuinen niet meer beperkt blijven tot een aardigheidje op overgeschooten, tijdelijk ongebruikt terrein, maar een waardige plaats krijgen toebedeeld.

„De schoolwerktuinen bestrijken niet het heele leervak Kennis der Natuur
„en trekken ook niet alle leerlingen tot zich, maar zij zijn van onschat-
„bare waarde en zeker alle offers waard, die men er aan besteedt of nog
„wenscht te besteden. Zij zijn een prachtig hulpmiddel in den strijd om
„de opgroeiende stadsjeugd te bevrijden van de euvelen van het stads-
„leven”.

Thijssse wilde de kinderen niet slechts zelf planten doen kweken, hij wilde ook de gelegenheid scheppen om hen buiten bloemen te laten plukken. De redactie van De Levende Natuur liet posthuum nog een artikel van Thijssse verschijnen, dat Thijssse dus op het einde van zijn leven geschreven moet hebben, en dat tot titel droeg „Bloemen plukken”. Het is een warm pleidooi voor de stichting en instandhouding van plukweiden en plukbosjes. Zover ik weet heeft deze suggestie nog nergens geleid tot een daad en dat is wel heel jammer.

„Het kleinste kind plukt al bloemen. Ik weet niet, of we hier te doen
„hebben met een aangeboren eigenschap. Hoogstwaarschijnlijk wordt het
„hun wel aangepraat door moeders en tantes. Bij mijn eigen kinderen en
„kleinkinderen heb ik daaromtrent geen betrouwbare waarnemingen kun-
„nen doen. Van mijzelf weet ik, dat ik op mijn vierde jaar graag bloemen
„plukte. Margrieten in de graslanden langs de Maas en ook Kropaar,
„waarmee ik in mijn handen sneed in de pinkstreek, pijnlijk en tot bloe-
„dens toe”.

Het kleine kind grijpt naar alles, wat zijn belangstelling wekt. Door het aan te raken legt hij er een relatie mee, heeft hij er iets mee te maken. Zou ons „handen schudden” bij een kennismaking in wezen niet hetzelfde zijn? Ik geloof, dat het plukken ontstaat uit de lust tot aanraken. In het begin is dat plukken immers niet meer dan een afrukken van de bloempjes zonder steel. Het echte „afplukken”, met een lange steel, wordt het kind geleerd. Maar, aangeboren of niet, wie zelf de echte „pluklust” gekend heeft of wie plukkende kinderen eens goed geobserveerd heeft, zal het met mij heel erg betreuren, dat dit voortreffelijke plan van Thijssse nooit zulke warme en invloedrijke voorstanders gevonden heeft, dat de plukweiden er gekomen zijn. Naar mijn innige overtuiging ontstaat natuurliefde niet alleen door naar de natuur te kijken, maar door er in en mee bezig te zijn en dat betekent voor kinderen, naast vissen in een slootje en dergelijke bezigheden, vooral bloemen plukken.

„Misschien zou het wel goed kunnen zijn, wanneer wij hier en daar ge-
„legenheid konden scheppen, waar in plaats van bordjes met „Verboden
„buiten de paden te gaan of bloemen te plukken” een aanwijzing te plaatsen
„met: „Vrije ruimte, bloemen plukken geoorloofd”. Dit in het bijzonder
„voor de kinderen van de groote stad”.

Moge dit jaar minstens de eerste plukweide brengen!

De urbanisatie en de daarmee gepaard gaande vervreemding van de natuur vervulde Thijssse steeds met zorg. Hij was een groot voorstander van flinke parken en ruime plantsoenen, maar hij heeft vooral gepleit voor het instructieve plantsoen.

„Nu zijn wij al lang niet meer tevreden met een mooi geheel van land-
„schapsarchitectuur met besloten of open karakter, met lanen en massieven,
„met kleurenspeel en verdeeling van licht en schaduw, met bont dendrolo-

„gisch allerlei. Allemaal heel mooi en verdienstelijk, doch wij willen ook „inhoud: planten, die ons wat te vertellen hebben, die bonte insecten „lokken; struikgewas en boomen, die het heele jaar een behoorlijke vogel- „bevolking waarborgen. Het is voor onze landschapsarchitecten een peule- „schilletje, om plantsoenen te maken van twee, liefst drie hektaren, die „representatief zijn voor Nederlandsche biologische landschappen, vormen „van het eikenbosch, van het elzenbosch, van plas- en oeverland. Als het „enigszins kan, ook hei en duin en naaldhout, maar vooral geen kinder- „achtig gepruts. De grond heelemaal begroeid met de bloeiplanten, varens „en mossen, die bij het landschapstype behooren en die planten in flinke „massa's, zoodat zij de aandacht trekken. Dergelijke instructieve plant- „soenen kunnen bestaan in het hartje van de groote steden en zij krijgen „vanzelf een goede vogelbevolking, mits mijn planoloog zich maar houdt „aan de regel, dat parken en plantsoenen straalsgewijs moeten doordringen „van den omtrek van de stad (waar de vrije natuur begint) tot in het „centrum”.

Thijssse zag deze plantsoenen als hulpmiddelen bij goed biologie-onderwijs, maar hij zag ze ook als oases van natuur, waar de stadsmens zich een poosje kon onttrekken aan het stadsgewoel, om zijn aandacht tot planten en dieren en hun onderlinge relatie te bepalen.

Dit initiatief vond wél navolging. Bij Thijssse's zestigste verjaardag werd de „Planten- en Vogeltuon in het Bloemendaalsche Bosch” gesticht. Thijssse had de tuin uit eerbied voor de schrijver van „Onkruid” „Van Eeden's Hof” willen noemen, „maar mijn vrienden duchtten verwarring met den Hof van Eden en bevorderden mij tot peetvader”. Zo werd het *Thijssse's Hof*.

Ik heb mij altijd over één ding verbaasd. Ik vermoed, dat Thijssse's naam, ook buiten dit Thijssse-jaar, dagelijks in vele lokalen, bureaus en huiskamers meer dan eens genoemd wordt; Thijssse is niet vergeten; Thijssse wordt, terecht, vereerd! In flagrante strijd daarmee zien we, dat de Stichting Thijssse's Hof voortdurend met geldgebrek te kampen heeft, terwijl het *voor ons allen* een eer en een plicht moest zijn ervoor te zorgen, dat Thijssse's Hof een waardig monument voor Thijssse, maar ook een springlevende propaganda voor zijn idealen kan zijn. Het gironummer van de penningmeester te Bloemendaal is: 10 07 35.

Thijssse's Hof werd nagevolgd in Den Haag waar in de dertiger jaren bij de aanleg van het Zuiderpark bij het grote complex van de reeds ten dienste van het biologie-onderwijs werkende Gemeentelijke School- en Kindertuinen een *Landschappentuon* werd aangelegd, die thans honderden klassen per jaar de gelegenheid tot kennismaking met enkele opvallende Nederlandse landschappen biedt.

In het verband van de instructieve plantsoenen mogen we ook de *Tenella-plas* op Voorne niet vergeten.

Naast de instructieve plantsoenen ontstonden hier en daar zogenaamde *heemparken*. Het mooiste voorbeeld is wel het *Dr. Jac. P. Thijssse Heempark* te Amstelveen. Ook in de heemparken wordt uitsluitend gebruik gemaakt van wilde planten, maar de wijze van aanleg is een totaal andere.

Breedbladige wespenorchis (Foto D. L. Booy)

In de instructieve plantsoenen wordt getracht een zo getrouw mogelijk beeld te scheppen van natuurlijke plantengezelschappen; in het heempark wordt — en dat op een fraaie manier — tuinarchitectuur bedreven met behulp van onze wilde flora.

Hoewel hun opzet dus afwijkt van Thijsses ideaal, geloof ik toch, dat deze heemtuinen van grote waarde kunnen zijn voor het onderwijs en voor het leren waarderen van de schoonheid van de Nederlandse wilde flora.

Van harte hoop ik, dat Thijsses Hof nog vele navolgers zal vinden, maar niets zou gevaarlijker zijn dan onderschatting van de moeilijkheden, die de aanleg, maar vooral het onderhoud en zelfs het *oordeelkundig gebruik* van zo'n tuin met zich meebrengen. De tuintechnicus zal hier slechts een dienende rol mogen spelen; bij aanleg, onderhoud en gebruik dient de leiding in handen te zijn van een didactisch bekwaam plantensocioloog, liefst weer de reeds genoemde schoolbioloog. Thijsses had het grote voorrecht als „dienende technicus” de knappe tuin- en landschapsarchitect Leonard Springer naast zich te vinden en dat heeft in niet geringe mate bijgedragen tot het succes, dat de tuin vooral tijdens Thijsses leven was.

Heimans en Thijsses deden en stimuleerden nog veel meer. Wie zich hiervoor interesseert leze vooral het boek van Dr. Fop I. Brouwer: *Leven en werken van E. Heimans*.

Hij late het daarbij echter niet. Hij volgde Heimans en Thijsses na door met geld en metterdaad het werk te steunen van de vele verenigingen en instellingen, die zich samen uitvoerders van het testament van de grote voorgangers weten.

Mogen de namen van Heimans en Thijsses tot in verre toekomst in ons volk voortleven, niet als „historische personen”, maar als verpersoonlijking van idealen, die aan geen tijd gebonden zijn.

J. A. Nijkamp

*Het boekmerk
van Jac. P. Thijsses*